

2018-2019-cu dərş ilində tam orta təhsilin
təmayüllər üzrə təşkil olunduğı ümumi təhsil
müəssisələrinin

X-XI sinifləri üçün

“İQTİSADİYYATIN ƏSASLARI”
fakültativ kursunun

(tövsiyə)
PROQRAMI

**Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu**

2018-2019-cu dərş ilində tam orta təhsilin təmayüllər üzrə təşkil olunduğı ümumi təhsil müəssisələrinin X-XI sinifləri üçün “İQTİSADİYYATIN ƏSASLARI” fakültativ kursunun

PROQRAMI

Bakı - 2018

Proqram Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuşdur.

Proqramı hazırladılar:

İntiqam Cəbrayilov --- pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor

Firduz Əhmədov --- R.Məmmədov adına 269 nömrəli tam orta məktəbin coğrafiya və iqtisadiyyat müəllimi

Rəyçilər:

**Dadaş Ələsgərov,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent**

**Lalə Əsədova,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru**

ÖN SÖZ

2018-2019-cu dərş ilində tam orta təhsilin təmayüllər üzrə təşkil olunduğı ümumtəhsil müəssisələrinin X-XI sinifləri üçün tədris planlarında “İqtisadiyyatın əsasları” fakültativ kurs kimi nəzərdə tutulmuşdur. Müəyyən olunmuş təmayüllər üzrə tədris planlarında dərşdänkənar məşğələlərə ayrılmış 2 (iki) saatdan 1 (bir) saati (həftədə 1 (bir)saat) bütün şagirdlər cəlb olunmaqla “İqtisadiyyatın əsasları” fakültativ kursunun tədrisinə ayrılmışdır. “İqtisadiyyatın əsasları” fakültativ kursu təsdiq edilmiş cədvəl əsasında “texniki”, “humanitar”, “təbiət”, “texniki və təbiət” təmayüllü siniflərdə dərşdänkənar vaxtlarda, “**riyaziyyat-iqtisadiyyat**”, “**texniki və riyaziyyat-iqtisadiyyat**”, “**humanitar və riyaziyyat-iqtisadiyyat**” təmayüllü siniflərdə **isə dərş cədvəlinə salınmaqla tədris olunması nəzərdə tutulmuşdur.**

“İqtisadiyyatın əsasları” fakültativ kursunun tədrisinə dərş ili ərzində X-XI siniflərdə 34 saat(X sinifdə 34 saat, XI sinifdə 34 saat) verilmişdir. Proqramda şagirdlərin iqtisadi biliklərini, dünyagörüşünü, həyati bacarıqlarını formalaşdırmaq və inkişaf etdirmək üçün “İqtisadiyyatın əsasları” kursuna aid mühüm məsələlər əksini tapmışdır. Bu məsələlərin mənimsənilməsi və qazanılmış müvafiq biliklərin tətbiqi şagirdlərin iqtisadi tərbiyəsini stimullaşdırmağa imkan verir. Ona görə də şagirdlərin iqtisadi bilik və bacarıqlara dərindən yiyələnmələri vacibdir. İqtisadi bilik və bacarıqlar şagirdləri cəmiyyətdə fəal mövqe tutmağa, səmərəli əmək fəaliyyətinə sövq edir, iqtisadi münasibətlərin müxtəlif aspektlərinə həm də hüquq baxımından yanaşmağa istiqamətləndirir, istehsalın, əmək məhsuldarlığının artırılmasının cəmiyyət və dövlət üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu dərk etməyə zəmin yaradır.

Bu baxımdan proqramda əksini tapmış mövzuların Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişaf strategiyası əsasında tədrisi, iqtisadi inkişafıla bağlı dövlət proqramlarının, ölkəmizin iqtisadiyyat sahəsində əldə etdiyi uğurların öyrədilməsi şagirdlərdə vətəndaş tərakkürünün formalaşması və inkişafına ciddi təsir göstərir.

PROQRAMIN MƏZMUNU

X SİNİF

(34 saat)

I Bölmə.” İqtisadiyyatın əsasları” fənninə ümumi giriş

1. İqtisadiyyatın əsasları fakültativ kursu haqqında ümumi məlumat.

İqtisadiyyat anlayışının mahiyyəti.

İqtisadiyyatın əsasları cəmiyyətdə baş verən iqtisadi hadisə və prosesləri əks etdirən fakültativ məşğələ kursu kimi. Şagirdlərin elmi dünyagörüşünün, elmi iqtisadi təfəkkürünün formalaşmasında bu kursun rolu.

Şagirdlərin iqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələnməsinin vacibliyi. Fənnin tədrisinin şagirdlərin iqtisadi tərbiyəsinə (qənaətcillik, halallıq, əməksevərlik, düzlük, səxavətlik, rəqabətəqabillik, torpağa, vətənə bağlılıq və s. hisslərinin formalaşmasına) təsir imkanları.

2. İqtisadiyyatın məqsəd və vəzifələri.

İqtisadiyyatın başlıca məqsədi- ölkənin qüdrətinin artırılması, vətəndaşların maddi və mənəvi tələbatlarının daha dolğun ödənilməsi.

İqtisadiyyatın inkişafında elmi-texniki tərəqqinin rolu. İqtisadiyyatın inkişafının texnika və texnologiyanın inkişaf səviyyəsindən asılılığı.

3. İqtisadi kateqoriyalar və iqtisadi qanunlar.

İqtisadi kateqoriya-iqtisadi hadisə və münasibətlərin ən ümumi və mühüm əlaqələrini nəzəri ifadə edən əsas məntiqi məfhum (məsələn, mülkiyyət, istehsal, bölgü, pul, dəyər və s.).

İqtisadi hadisə və proseslər arasındakı hər cür əlaqənin iqtisadi qanun ola bilməməsi. İqtisadi qanunun obyektiv hadisə və proseslərdə yalnız möhkəm, sabit, təkrarlanan, ən mühüm və nəticə əlaqələrinin ifadəsi kimi başa düşülməsi.

4. İqtisadi tələbat.

Tələbat anlayışının məzmunu. Maddi, sosial və mənəvi tələbatlar. Tələbatların ödənilməsi üsulları.

Cəmiyyət inkişaf etdikcə onun və hər kəsin tələbatının artması. İqtisadi tələbatların ödənilməsində qiymətlərin rolu.

Tələbatın istehsaldan daha sürətlə artması.

5. Makroiqtisadiyyat və mikroiqtisadiyyat.

İqtisadiyyatın cəmiyyət səviyyəsində öyrənilməsi. İstehsalın müəssisə səviyyəsində təşkili və idarə edilməsi (mikroiqtisadiyyat).

Milli iqtisadiyyatın inkişafında ayrı-ayrı sahibkarların mühüm rol oynamasına baxmayaraq, bir çox problemləri mikroiqtisadiyyat səviyyəsində həll etməyin mümkünsüzlüyü. İqtisadiyyatın cəmiyyət səviyyəsində götürülməsi - sahibkarların fəaliyyətinin milli iqtisadiyyatın inkişafına yönəldilməsi.

II Bölmə. İqtisadi sistem

6.İqtisadi sistemin mahiyyəti.

İqtisadi sistemin əsas komponentləri təbii resurslar (ehtiyatlar),iş qüvvəsi, texnologiya,sahibkarlıq. İdarəetmə.İqtisadi sistemin formaları.Bazar sistemi.Qarışıq sistem.Ənənəvi sistem. Müasir dünyada bazar iqtisadi sisteminə keçməyin zəruriliyi. İqtisadi sistemin inkişafının qanunauyğunluqları,fəaliyyəti və tənzimlənməsi.

7.Mülkiyyətin formaları.

Mülkiyyət anlayışı. Xırda əmtəə istehsalı ilə səciyyələnən mülkiyyət forması. Xüsusi mülkiyyət forması. Dövlət mülkiyyəti forması. Kooperativ, səhmdar cəmiyyəti, bələdiyyə, şəxsi və ya fərdi, qarışıq mülkiyyət formaları. Müxtəlif ölkələrdə həmin dövlətin spesifik xüsusiyyətlərindən asılı olaraq mülkiyyət formalarının çox və ya az olması.

8.Maddi və qeyri- maddi istehsal.

İstehsalın maddi və qeyri –maddi sahələrə bölünməsi.Maddi istehsala daxil olan sahələr.Ölkənin ümumi qüdrətinin artmasında onların birgə rolu.Maddi istehsalın qarşılıqlı əlaqəsi.Onların hər birinin inkişafında digərinin konkret rolu.

9. Maddi nemətlər istehsalı sahələri.

Maddi nemətlər istehsalı – insan cəmiyyətinin mövcudluğunun əsası. Maddi nemətlər (məhsullar) istehsal sahələri: sənaye, kənd təsərrüfatı, tikinti, yük nəqliyyatı, istehsala xidmət edən rabitə və s. Elmin maddi nemətlər istehsalı sahələrinə xidmət etməsi və onun idarə edilməsində böyük rol oynaması. Elmin istehsal qüvvələrinə çevrilməsi.

10.Aqrar münasibətlər.

Kənd təsərrüfatı istehsalı maddi nemətlər istehsalının mühüm sahəsidir.Kənd təsərrüfatı istehsalının xüsusiyyətləri,obyekt və subyekti.Aqrar münasibətlərin tərifi və ümumi səciyyələndirilməsi.Torpaq rentası və onun formaları.

11.Elmi-texniki tərəqqi.

Elmi-texniki tərəqqi nədir?Sənaye inqilabi və iqtisadi inkişafda onun rolu.Maşınlar əbədi zəkanın təkamülüdür.Elmi-texniki tərəqqini təmin edən şərtlər.Elmi-texniki inqilab və onun xarakter xüsusiyyətləri.Elmi-texniki tərəqqinin üstünlükləri və mənfi təzahürləri.

III Bölmə. Əmək

12. Əmək və onun mahiyyəti.

Əməyin məhsul istehsalında yeri və rolu. Əməklə iş qüvvəsinin əlaqəliyi. Əməyin məzmunu. Əməyin ictimai xarakteri. Qeyri-məhsuldar adlanan əməyin əmək məhsuldarlığının artımına təsiri.

13. Əmək fəaliyyəti və növləri.

Əməyin növləri və onların çoxalmasının səbəbləri. Bu əmək növlərinin nisbətində məhsuldar əməyin xüsusi çəkisinin azalması və qeyri-məhsuldar əməyin rolunun artması səbəbləri haqqında.

14. Əmək bölgüsü və əmək ehtiyatları.

Əməyin mahiyyətinə görə ictimai xarakter daşması, əmək bölgüsünün növləri: 1) ümumi; 2) xüsusi; 3) fərdi.

Ərazi və beynəlxalq əmək bölgüsü formaları.

Əmək ehtiyatlarından (resurslarından) səmərəli istifadənin zəruriliyi.

15. Əmək məhsuldarlığı.

Əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsində elmin rolu. Elmi-texniki tərəqqi və əmək məhsuldarlığı. Əmək məhsuldarlığına təsir göstərən amillər. Əmək intensivliyi və əmək məhsuldarlığı. Normal və qeyri-normal əmək intensivliyi və onların əmək məhsuldarlığı ilə əlaqəsi.

Əməyin elmi təşkilinin əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsində rolu.

16. Əmək hüququ.

Hüquqi qanunlar və istehsalın inkişafına onların təsiri. İqtisadi və hüquqi qanunlar, onların qarşılıqlı əlaqəsi. Əmək hüququnun səciyyəvi cəhətləri.

Məcburi əməyə cəlb etmə və onu zəruri edən şərtlər. Əhalinin tətillər, istirahət sosial təminat hüquqları və onların qorunmasında həmkarlar təşkilatlarının rolu.

IV Bölmə. İstehsal və istehlak

17. Ümumi milli məhsul.

Ümumi milli məhsul nədir? Ümumi məhsulun dəyər və maddi əşya tərkibi. Ümumi milli məhsulun formaları. Son və aralıq məhsul. Ümumi milli məhsulun

hesablanmasının metodları.İdxal və ixrac əmtəələrinə və xidmələrə çəkilən xərclər.Bu xərclərin xüsusi çəkisi.

18.Milli gəlir (Xalis milli məhsul).

Milli gəlir nədir?Milli gəlirlə xalis milli məhsulun fərqi.Ölkənin iqtisadi inkişaf səviyyəsi.Milli gəlir iqtisadi inkişaf səviyyəsinin göstəricisi kimi.Milli gəlirin artım mənbələri.Milli gəlirin istehsalı,bölgüsü,yenidən bölgüsü və istifadə olunması.Milli gəlirin yenidən bölgüsündə büdcənin rolu.Milli gəlirin artım mənbələri.

19.İstehsal və istehlakın vəhdəti.

Maddi istehsal prosesinin dörd fazadan ibarət olması (istehsal, bölgü, mübadilə və istehlak).

İstehlak anlayışı – iqtisadi tələbatların ödənilməsi prosesində məhsulların istifadəsi. Şəxsi istehlak və istehsal istehlakı.

İstehsal ilə istehlakın qarşılıqlı təsirinin istehsalın inkişafına təkan verməsi.

20.İstehsal fondları və onların dövrəni.

İstehsal fondları anlayışı.İstehsal fondlarının formaları.Onun dövrəni və üç mərhələsi.Bu mərhələlərin xüsusiyyətləri,dövrəni onların yeri və əhəmiyyəti.Tədavül xərcləri və onun təsnifatı. Xalis tədavül xərclərinin üstün sürələ artması və onun səbəbləri.

21.İstehsal fondlarının dövriyyəsi.Əsas və dövriyyə fondları.

İstehsal fondlarının dövriyyəsi nədir?Dövriyyənin sürətini müəyyən edən amillər.İstehsalın inkişafına təbii amilin təsiri və bunu şərtləndirən əsas amillər.

İstehsal fondları və onun iki hissəsi.Əsas və dövriyyə fondları. Əsas fondlar və onların tərkib hissələri.İstehsal fondlarının hərəkətində əsas və dövriyyə fondlarının yeri və rolu.

22.İstehsal xərcləri.

İstehsal xərclərinin mahiyyəti.İqtisadi ehtiyatlar,onların məhdudluğu və onlardan səmərəli istifadə etməyin vacibliyi.

İstehsal xərclərinin strukturu. İstehsal xərclərinin aşağı salınmasında sahibkarın rolu. İstehsal xərclərini aşağı salmağın yolları.Alternativ xərclər və istehsal xərclərinin azalmasında onun əhəmiyyəti.

23. İstehsalın səmərəliliyi.

İstehsalın səmərəliliyi anlayışının mahiyyəti. İstehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsini təmin edən şərtlər.

İstehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsində əmək məhsuldarlığı əsas amildir.

24. Azərbaycanın iqtisadi potensialı, iqtisadi inkişaf səviyyəsi və strukturu.

İqtisadi inkişafın kompleks xarakter daşması. İqtisadiyyatın bütün struktur halqalarının dinamikliyi və proporsionallığı.

İqtisadi sahələrin infrastrukturunun inkişafı iqtisadiyyatın ümumi inkişafının mühüm amillərindən biri kimi. Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında dövlət proqramlarının əhəmiyyəti.

V Bölmə. Bazar iqtisadiyyatı və onun əsas mahiyyəti.

25. Əmtəə istehsalı.

Əmtəə istehsalının meydana gəlməsi. Əmtəənin xassələri: istehlak dəyəri və dəyər. Bazarda alqı-satqı prosesində dəyərin özünü mübadilə dəyəri şəklində təzahür etdirməsi. Əmtəə istehsalının şərtləri və əsas səbəbləri.

26. Əmtəə tədavülü.

Əmtəə tədavülünün mahiyyəti. İctimai istehsalın fazaları arasında əmtəə tədavülünün yeri. İstehsal ilə tədavülün qarşılıqlı əlaqəsi. Əmtəə tədavülü və əmtəə mübadiləsi, tədavül xərcləri və onun növləri. Reklam xərclərinin artırılması və onun növləri.

27. Ticarət və onun növləri.

Ticarət əmtəə tədavülü ilə bağlı olaraq insan fəaliyyətinin bir növü kimi. Ticarət fəaliyyətinin əsas vəzifəsi - əmtəəni pula (yəni satmaq), pulu isə əmtəəyə çevirmək. Ticarətin iki əsas forması: topdansatış və pərakəndə satış ticarəti.

28. Bazar və onun növləri.

Bazar və bazar iqtisadiyyatı anlayışları. Auksion (hərrac) bazarın növlərindən biri kimi. Digər bazar növləri: kapital bazarı, qiymətli kağızlar bazarı. Bazarın strukturu.

29. Birja.

Birja anlayışı. Birja bazarın bir növü kimi. Birjanın ayrı-ayrı şəxslər, yaxud dövlət tərəfindən təşkil olunması.

Birjanın növləri: əmtəə, fond, valyuta, əmək birjalari.

Birjani bazarın başqa növlərindən fərqləndirən xüsusiyyətlərdən biri - onun daim fəaliyyət göstərməsi.

30. Marketing.

Marketing anlayışı. Marketing istehsalı idarəetmənin ən müasir, aparıcı forması kimi. Marketingin təşkilatı, texniki, iqtisadi, sosial və s. sahələri özündə birləşdirməsi. Marketingin növləri: istehlak şeyləri marketingi, istehsal vasitələri marketingi, beynəlxalq marketing və s.

Marketing strategiyası: 1) yeni və daha mütərəqqi əmtəə növlərinin istehsalının zəruriliyini və həcmi müəyyən etmək; 2) yeni bazarların tapılması, orada əmtəələrin satışını genişləndirmək; 3) yeni əmtəələr üçün bazarların xarakterini və s. xüsusiyyətlərini öyrənmək.

31. Tələb və təklif.

Tələb – bazarda təcəssüm olunan və müvafiq pul vəsaiti ilə təmin olunan tələbatların ifadə forması.

Təklif – bazarda yerləşən və oraya göndərilə bilən əmətələrin və xidmətlərin məcmusu. Tələblə təklif istehsalla istehlakın vəhdəti, təzahür forması kimi.

Bazarda qiymətlərin artması və ya azalması ilə təklifin həcmi yüksəlməsi və ya azalması.

32. Rəqabət, onun mahiyyəti və metodları.

Rəqabət - sahibkarlar arasında daha çox mənfəət götürmək, daha əlverişli şərtlərlə daha çox gəlir gətirən sahələrə kapital qoymaq uğrunda mübarizə forması kimi.

Sərbəst rəqabət mühiti azad sahibkarlıq sisteminin təşəkkülü və inkişafının əsası kimi.

Sahədaxili və sahələrarası rəqabət. Dövlətlərarası rəqabət.

33. Azərbaycan bazar iqtisadiyyatına keçid, onun zəruriliyi və xüsusiyyətləri
Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı. Azərbaycan iqtisadiyyatını zəruri edən başlıca şərtlər. Bazar iqtisadiyyatı dövründə Azərbaycanın iqtisadi və sosial böhrandan çıxarmağın həlledici amil kimi. Azərbaycan bazar iqtisadiyyatının xüsusiyyətləri.

34. Ümumiləşdirici dərslər.

XI SİNİF

(34 saat)

VI Bölmə: Pul, qiymət, maliyyə, kredit.

1. Pulun mahiyyəti.

Pul insan əməyinin məhsulu kimi. Kağız pullar. Məzənnə. Barter. Pulun funksiyaları: 1) əmtəələrin dəyər ölçüsü; 2) tədavül vasitəsi; 3) dəfinə yığmaq vasitəsi; 4) tədiyyə vasitəsi; 5) dünya pulu.

2. Maliyyə.

Maliyyə və onun vəzifələri. Maliyyə vəsaitinin yaranmasının zəruriliyi və mənbələri. Maliyyə vəsaitinin iqtisadiyyatın inkişafında rolu. Milli gəlirin bölgüsündə və yenidən bölgüsündə maliyyənin iştirakı.

3. Büdcə və onun növləri.

Büdcə anlayışı – dövlətin, müəssisənin, idarənin, ailənin və s. müəyyən müddət üçün nəzərdə tutduğu gəlir və xərclərin məcmusu.

Büdcənin növləri: dövlət, yerli, müəssisə, birlik, ailə büdcələri və s.
Şagirdlərdə qənaətcillik, halallıq hissənin formalaşdırılması.

4. Vergi sistemi. Verginin növləri.

Vergi anlayışı – dövlət tərəfindən, müəssisələrdən, təsərrüfatlardan, təşkilatlardan və vətəndaşlardan tutulan məcburi ödəmələr. Vergilərin dövlətin iqtisadi rolu ilə üzvi surətdə bağlılığı və onun iqtisadi fəallığını artırmağın başlıca vəzifələrindən biri olması.

Vergi siyasəti - dövlətin maliyyə siyasətinin tərkib hissəsi kimi.

5. Kredit və bank işi.

Kredit – qaytarılmaq və əlavə faiz ödənilmək şərtilə pul və ya əmtəə formasında verilən borc. Kreditin növləri. Kreditin verilmə prinsipləri. Bank krediti.

6. Qiymət, onun vəzifələri və növləri.

Qiymət anlayışı – hər vahid əmtəəyə və xidmətə görə ödənilən pulun miqdarı. Qiymətin istehsalın inkişafına stimül yaratmaq vəzifəsi mühüm vəzifələrdən biri kimi. Topdansatış və pərakəndə satış qiymətləri.

7. İnfilyasiya

Dövlətin anti infilyasiya siyasəti.

İnfilyasiyanın mahiyyəti və təzahür formaları. İnfilyasiyanı doğuran səbəblər və nəticələr .

Tədavülə buraxılan pulun miqdarının müəyyən edilməsi.Pul tədavülü qanunu

VII Bölmə.Sahibkarlıq fəaliyyəti.

8. Sahibkarlıq və onun mahiyyəti.

Sahibkarlıq və onun mahiyyəti. Kiçik sahibkarlıq və onun üstünlükləri. Biznes fəaliyyəti və etikası. İnhisar və antiinhisar. Özəlləşdirmə. Azərbaycanda azad sahibkarlıq və onun növləri.

9.Biznes və sahibkarlıq etikası.

Biznes sahibkarlığın bir növü kimi.Onun sahibkardan fərqi.Onların məqsədi.Biznesmenlərin hüquqları.Sahibkarlıq etikası.Gəlir əldə etməyin prinsipləri.Biznesin təşkilinin prinsipləri.Biznes fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin əhəmiyyəti.

10.İnhisar və antiinhisar(təkəlcilik və antitəkəlcilik).

İnhisarın mahiyyəti və formaları.İnhisarın qiyməti səviyyəsinə,istehsalın həcminə,resursların və gəlirlərin bölgüsünə təsiri.Antiinhisar siyasətinin həyata keçirilməsində işlədilən üsul və metodlar.

11.Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi.

Bazar iqtisadi sistemində daxil olan ölkələrdə özəlləşdirmə və onun zəruri olması.Özəlləşdirmə,onun məqsəd və vəzifələri.Azərbaycanda özəlləşdirmənin zəruriliyi və çətinlikləri.Azərbaycanda dövlət əmlakının özəlləşdirilməsinin əhəmiyyəti.Azərbaycanda özəlləşdirmənin vəziyyəti.

12.Azərbaycanda azad sahibkarlıq və onun növləri.

Azərbaycanda azad sahibkarlığın yaranması və inkişafını təmin edən ilkin şərtlər.Sahibkarlığın inkişafında dövlət mülkiyyətinin xüsusi çəkisinin müəyyən olması zəruriliyi.Sahibkarlıq fəaliyyətinin yaranması və inkişafına dövlət köməyinin vacib olması.

VIII Bölmə. Sosial iqtisadiyyat.

13.Həyat səviyyəsi və onun xüsusiyyətləri.

Həyat səviyyəsi anlayışı.Həyat səviyyəsinə təsir edən amillər.Həyat səviyyəsi göstəriciləri.Tələbatın formaları.Əhalinin həyat səviyyəsinə iki cür baxış.Müxtəlif ölkələrdə əhalinin həyat səviyyəsinin bir-birindən fərqlənməsinin səbəbləri.

14.Gəlirlərin formalaşması,nominal və real gəlirlər.

Gəlirlərin mahiyyəti və növləri. Əmək haqqı, mənfəət rentası və faiz. Gəlirlərin tənzimlənməsi və yenidən bölünməsi dövlət siyasəti. Nominal və real gəlirlər. Ailə büdcəsinin formalaşması strukturu və istifadəsi. Real gəlirə təsir göstərən amillər. Gəlirlərin indeksləşdirilməsi

15. Gəlirlərin bölüşdürülməsi.

Milli gəlirdən səmərəli istifadə etməyin əhəmiyyəti. Milli gəlirin bölgüsü və yenidən bölünməsi. Yığım və istehlak fondu, bunlar arasında optimal nisbət. Yığım fondu, onun mənbələri və istifadəsi. Yığım ilə istehlak arasında ziddiyyət və onun aradan qaldırılması yolları.

16. Əmək haqqı.

Əmək haqqının səviyyə və dinamikasını müəyyən edən amillər. Əməyin faydalılığı. Əmək haqqının növləri və formaları. Nominal və real əmək haqqı. Əmək haqqında milli fərqlər və onun səbəbləri.

17. İşsizlik və onun aradan qaldırılması.

İşsizlik və onun yaranmasının əsas səbəbləri. İşsizlik haqqında nəzəriyyələr. İşsizliyin formaları. İşsizliyin sosial iqtisadi nəticələri. İşsizliyin aradan qaldırma yolları

18. Sosial müdafiə və sosial təminat.

Sosial müdafiə və sosial təminat anlayışları. Əhəlinin sosial müdafiəsinin təşkili üçün yaşayış minimumunun müəyyən edilməsi.

Dövlətin verdiyi güzəştlər, pensiyalar və digər yardımlar. Ölkəmizdə sosial müdafiə sisteminin möhkəmləndirilməsi.

19. Demografiya. Azərbaycanda demografik inkişafın xüsusiyyətləri.

Demografiya bir ictimai elm kimi. Demografiyanın bir çox elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsi. Statistika və demografiya və s.

Miqrasiya və onun mahiyyəti. Əhəlinin təbii və mexaniki hərəkəti. Miqrasiyaya təsir göstərən amillər. Miqrasiyanın ikili nəticəsi. Müstəqillikdən sonra Azərbaycanda demografik siyasət.

IX Bölmə. İqtisadiyyatın idarə edilməsi.

20. İqtisadi idarəetmənin mahiyyəti və prinsipləri.

İqtisadi idarəetmə - 1) iqtisadi prosesləri tənzim edən qanunları bilmək əsasında iqtisadiyyata daxilən xas olan mexanizmi hərəkətə gətirmək; 2) ölkənin iqtisadi potensialından məqsədyönlü istifadəyə yönəldilmiş fəaliyyət.

İqtisadi idarəetmənin prinsipləri: obyektivlik, konkretlik, optimallıq – səmərəlilik, özünümaliyyələşdirmə, əsas halqanın seçilməsi, stimullaşdırma.

21.İqtisadi psixologiya və iqtisadi təfəkkür.

İqtisadiyyatda və onun idarə edilməsində sosial- psixoloji amillər.İqtisadi psixologiyanın

şərhi.İqtisadi təfəkkürün şərhi.Sahibkarın və menecerin şəxsi keyfiyyətləri.

İqtisadi psixologiya ilə iqtisadi təfəkkürün üzvü əlaqəliliyi.İqtisadi psixologiyanın və iqtisadi təfəkkürün iş intizamını normal formalaşmasına təsiri.

22.İdarəetmənin metodları və növləri.

İdarəetmə metodların təsnifatı.İqtisadi idarəetmə metodu və onun üstünlükləri.İnzibati idarəetmə metodu və onun nöqsanları.

İqtisadi idarəetmə metodu və onun üstünlükləri. İdarəetmənin normativ – sərəncam, təşkilatı sosial- psixoloji metodları.

23.İqtisadiyyatın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi.

İqtisadiyyatın dövlət tərəfindən tənzimlənməsinin,mahiyyəti və zəruriliyi. İqtisadiyyatla dövlətin qarşılıqlı əlaqəsi.Dövlətin iqtisadiyyat müdaxiləsinin həddləri.İqtisadiyyatla dövlətin qarşılıqlı əlaqəsi. Azərbaycan dövlətinin iqtisadiyyatın tənzimlənməsində vəzifələri.

24.İdarəetmə orqanları

Bazar iqtisadi sistemi ölkələrində idarəetmə orqanları və istehsalın inkişafına onların təsiri. İnzibati – amirlik sistemində idarəetmə orqanlarının nöqsanları. Sahələrarası və yerli idarəetmə orqanları.Müstəqil inkişaf edən ölkələrdə nazirliklərin hüquq və vəzifələri.

25. İstehsalın idarə edilməsi. Menecment.

İstehsalın idarəedilməsinin xarakteri. Menecer və menecment.

Menecer - istehsal müəssisələrini idarə edən şəxs.

Menecmentliyin xarakterik xüsusiyyətləri. Menecment istehsalın gəlirliliyini və səmərəliliyini yüksəltmək məqsədi ilə idarəetmədə tətbiq olunan, prinsip, üsul, forma və vasitələrin məcmusu.

26. İdarəetmə sisteminə nəzarət

Məhsulun istehsalı və bölgüsü üzərində nəzarətin zəruriliyi və əhəmiyyəti. İdarəetmə sistemində nəzarətin məqsədi. Nəzarətin həyata keçirilməsində uçotun rolu. Qərarların yerinə yetirilməsinə təsir göstərən amillər.

X Bölmə. Dünya təsərrüfat sistemi.

27. Beynəlxalq əmək bölgüsü.

Beynəlxalq əmək bölgüsü anlayışı. Beynəlxalq əmək bölgüsünün yaranma səbəbləri. Beynəlxalq əmək bölgüsünün əsasını istehsalın beynəlxalq ixtisaslaşması və beynəlxalq mübadilə təşkil etməsi. Beynəlxalq əmək bölgüsündə iştirakın üstünlükləri.

28. Beynəlxalq ticarət.

Beynəlxalq ticarət anlayışı. Beynəlxalq ticarətin məqsədi. Dünya dövlətlərinin xarici ticarət siyasətinin ölkələr arasındakı iqtisadi əlaqələrin xarakteri ilə müəyyən olunması.

Milli bazarın xarici rəqiblərin təsirindən qorunmasının əsas yolu – dövlətin yeritdiyi gömrük siyasəti.

29. Sərbəst(azad) iqtisadi zonalar.

Sərbəst iqtisadi zona anlayışı – milli və xarici sahibkarlar üçün mövcud ölkədə güzəştli iqtisadi şərtlərlə nəzərdə tutulmuş məhdud ərazi hissəsi.

Sərbəst iqtisadi zonada sahibkarların fəaliyyətinin tənzimlənməsi qaydaları.

Sərbəst iqtisadi zonaların növləri: sərbəst ticarət zonası, istehsal – ixtisas zonası, açıq iqtisadi şəhər və s.

30. Beynəlxalq əhali miqrasiyası və kapital.

Əhalinin beynəlxalq miqrasiyanın səbəbləri və onun hər iki tərəf üçün nəicələri, onun istiqamətləri.

Kapital ixracının istiqamətləri, formaları və onun sosial-iqtisadi nəticələri. Beynəlxalq kapital, onun məqsədi və formaları.

31. Valyuta münasibətləri.

Valyuta anlayışı. Azad, tam çevrilən valyuta. Qismən çevrilən valyuta. Çevrilməyən və ya qapalı valyuta. Milli valyuta. Kollektiv valyuta. Beynəlxalq valyuta bazarı. Valyuta məzənnəsi və müəyyən edən amillər valyuta münasibətlərin inkişafında beynəlxalq bankların rolu.

32. Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi əlaqələri və onun xüsusiyyətləri.

Xarici iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsinin zəruriliyi. Xarici iqtisadi əlaqələrin formaları (ticarət, birgə sahibkarlıq və s.).

Azərbaycan Respublikasının dünya dövlətləri ilə iqtisadi əlaqələrinin genişləndirilməsi sahəsində məqsədyönlü siyasəti.

33. Ekologiya. Ətraf mühitin qorunması.

Ekologiya anlayışı. Ekologiya – təbiətlə cəmiyyət arasında qarşılıqlı ümumi qanunauyğunluğu, ətraf mühitin mühafizəsini, təbii resurslardan daha məqsədyönlü və səmərəli istifadəni öyrənən elm. Ekoloji tarazlığın pozulmasının səbəbləri.

Ətraf mühitin qorunması sahəsində görülən tədbirlər.

34. Ümumiləşdirici dərslər.

2018/2019- cu dərslər ilində Ümumtəhsil məktəblərinin təmayüllər üzrə təşkil olunduğu X və XI sinifləri üçün "İqtisadiyyatın əsasları" fakültativ kurs
PROQRAMI

Sıra №	Mövzular	saat
	X sinif	34
	I bölmə .“İqtisadiyyatın əsasları” fakültativ kursuna giriş	
1.	İqtisadiyyatın əsasları fakültativ kursu haqqında ümumi məlumat	1
2.	İqtisadiyyatın məqsəd və vəzifələri	1
3.	İqtisadi anlayışlar və iqtisadi qanunlar	1
4.	İqtisadi tələbat	1
5.	Makro və mikro iqtisadiyyat	1
	II bölmə .İqtisadi sistem	
6.	İqtisadi sistemin mahiyyəti	1
7.	Mülkiyyətin tarixi və müasir forması	1
8.	Maddi və qeyri – maddi istehsal	1
9.	Maddi nemətlər istehsal sahələri	1

10.	Aqrar münasibətlər	1
11.	Elmi – texniki təqəqqi	1
III bölmə . Əmək		
12.	Əmək və onun mahiyyəti	1
13.	Əmək fəaliyyəti və növləri	1
14.	Əmək bölgüsü və əmək resursları	1
15.	Əmək məhsuldarlığı	1
16.	Əmək hüququ	1
IV bölüm. İstehsal və istehlak		
17.	Ümumi milli məhsul	1
18.	Milli gəlir (xalis milli məhsul)	1
19.	İstehsal ilə istehlakın qarşılıqlı vəhdəti	1
20.	İstehsal fondları və onların dövrəni	1
21.	İstehsal fondlarının dövriyyəsi .Əsas və dövriyyə fondları	1
22.	İstehsal xərcləri	1
23.	İstehsalın səmərəliliyi	1
24.	Azərbaycanın iqtisadi potensialı, iqtisadi inkişaf səviyyəsi və strukturu	1
V bölmə. Bazar iqtisadiyyatı və onun əsas mahiyyəti		
25.	Əmtəə istehsalı	1
26.	Əmtəə tədavülü	1
27.	Ticarət və onun növləri	1
28.	Bazar və onun növləri	1
29.	Birja	1
30.	Marketing	1
31.	Tələb və təklif	1
32.	Rəqabət , onun mahiyyəti və metodları	1
33.	Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatına keçidin zəruriliyi və xüsusiyyətləri	1
34.	Ümumiləşdirici dərslər	1
XI sinif		34
VI bölmə. Pul , maliyyə, kredit		
1.	Pulun mahiyyəti	
2.	Maliyyə	
3.	Büdcə və onun növləri	
4.	Vergi sistemi . Vergilərin növləri	1
5.	Kredit və bank işi	
6.	Qiymət , qiymətin əmələ gəlməsi , vəzifələri və növləri	1
7.	İnflyasiya	1
VII bölmə . Sahibkarlıq fəaliyyəti		
8.	Sahibkarlıq və onun mahiyyəti	1
9.	Biznes və sahibkarlıq etikası	1
10.	İnhisar və antiinhisar (təkəllük və antitəkəllük)	1
11.	Dövlət əmlakının özləşdirilməsi	1
12.	Azərbaycanda azad sahibkarlıq və onun növləri	1
VIII bölmə. Sosial iqtisadiyyat		
13.	Həyat səviyyəsi və onun xüsusiyyətləri	1
14.	Gəlirlərin formalaşması , nominal və real gəlirlər	1
15.	Gəlirlərin bölüşdürülməsi	1

16.	Əmək haqqı	1
17.	İşsizlik və onun aradan qaldırılması	1
18.	Sosial müdafiə və sosial təminat	1
19.	Demografiya . Azərbaycanı demografik inkişafın xüsusiyyətləri	1
IX bölmə. İqtisadiyyatın idarə edilməsi		
20.	İqtisadi idarəetmənin mahiyyəti və prinsipləri	1
21.	İqtisadi psixologiya və iqtisadi təfəkkür	1
22.	İdarəetmənin metodları və növləri	1
23.	İqtisadiyyatın dövlət tərəfindən tənzimlənməsi	1
24.	İdarəetmə orqanları	1
25.	İstehsalın idarə edilməsi .Menecment	1
26.	İdarəetmə sisteminə nəzarət	1
X bölmə. Dünya təsərrüfat sistemi		
27.	Beynəlxalq əmək bölgüsü	1
28.	Beynəlxalq ticarət	1
29.	Sərbəst (azad) iqtisadi zonalar	1
30.	Beynəlxalq əhali miqrasiyası və kapital	1
31.	Valyuta münasibətləri	1
32.	Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi əlaqələri və onun xüsusiyyətləri	1
33.	Ekologiya.Ətraf mühitin qorunması	1
34.	Ümumiləşdirici dərslər	1

Qeyd : 2017/2018-ci tədris ilində tam orta təhsilin təmayüllər üzrə təşkil olunduğu ümumi təhsil müəssisələrinin X sinifləri üçün “İqtisadiyyatın əsasları” fakültativ kursunun proqramı hazırlanmışdır.Proqram ilkin mərhələdə ancaq X sinif üçün yazılmışdır.

Yenidən hazırlanmış “İqtisadiyyatın əsasları” proqramı 2018-2019-cu tədris ilində X-XI siniflər üçün nəzərdə tutulmuşdur.Ona görə də bu il XI sinifdə dərslər deyən fənn müəllimlərinin bu proqrama daha çox yaradıcı yanaşmaları yaxşı olardı.Bu da bəzi təkrarların aradan qaldırılmasına imkan yaradardı. Fakültativ kursu tədris edən müəllimlər yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq dərslər maraqlı mövzular, işgüzar oyunlar, iqtisadiyyata aid testlər üzrə təşkil edə bilərlər.

X, XI siniflər üçün bu proqramda bölmələr və mövzular üzrə varislik, ardıcılıq tam gözlənilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. 1-46-cı kitablar Bakı, Azərənəşr, 1997-2013.
2. Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 6 dekabr 2016. azertag.az/xeber/. Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında.
3. Azərbaycanın regionları: yeni inkişaf dövrü. I, II, III cildlər. Bakı, 2014
4. Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri: problemlər və perspektivlər. Bakı: Avropa nəşriyyatı, 2015.
5. Allahverdiyev H.B., Qafarov K.S., Əhmədov Ə.M. Milli iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi. Bakı, 2007
6. İntibahın 15 ili Naxçıvan: Əcəmi NPB, 2010
7. Alıyev İ.H., Səməndərov S.S. Vergi işi tarixən. Bakı, 2014.
8. İqtisadiyyat.files.preclib.az/projects/Azerbaijan/glu.pdf
9. T.S.Vəliyev, N.M.Məmmədov- "İqtisadiyyatın əsasları" Bakı" Xəzər."- 2004
10. F.Rəsulov, Q.İbadoğlu -"İqtisadiyyatın əsasları" Bakı"Elm"-2004
11. İqtisadiyyat – Bakı-2007